

Latina pro historiky umění – 2. lekce

- 1./ Výslovnost latiny-opakování
- 2./ Kde se historik umění může v praxi setkat s latinou?
- 3./ Tvarosloví-úvod a terminologie
- 4./ Substantiva 1. deklinace

Domácí příprava

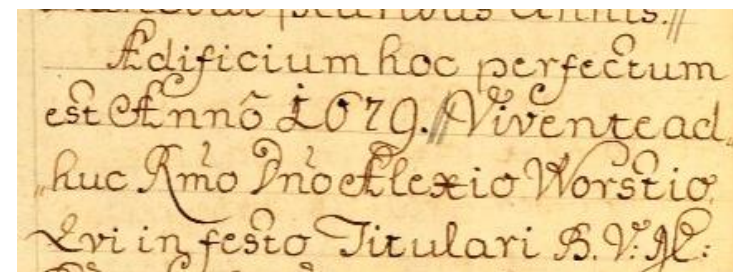
Cvičení 1

Podle pravidel středoevropské výslovnosti latiny se naučte správně přečíst následující text:

Aedificium hoc perfectum est anno 1679. Vivente adhuc reverendissimo domino Alexio Worstio, qui in festo titulari Beatae Virginis Mariae Elisabeth Visitantis cum pluribus hospitibus religiosis, atque aliis atque nostris in magna sala prima ultima vice comedit. Ultima vice quidem, quia post festum discedens ad thermas Teplenses, ad quas fato quodam trahebatur, neque enim eum medicorum aut aliorum disuadentium consilia retinere poterant. Ibidem 25. julii obiit atque sepultus in Doxanensi nostri ordinis parthenone, post hac vero anno 1680 ossa ejus inde translata atque in ecclesia Mariana Sacri Montis nostri praemonstrati ab ipso erecta ante maius altare tumulata sunt. Nunc hoc totum aedificium seu residentia a reverendissimo domino Alexio exstructum, servit pro diversorio. Nova a reverendissimo domino Norberto Želecký exstructa religiosorum residentia multo commodiore atque ampliore, ut paulo post recensebitur.

(Upravená ukázka z rukopisu o dějinách poutního místa na Svatém Kopečku u Olomouce. Thaddeus Schrabal, *Ortus et Progressus ...*, Olomutii 1757. Digitalizovaný rukopis dostupný na:

http://www.manuscriptorium.com/apps/index.php?direct=record&pid=AIPDIG-KKPS_DJ_I_15_2YDRIO7-cs#search)

Překlad: Tato budova byla dokončena v roce 1679 (tehdy byl ještě naživu veledůstojný pan Alexius Worstius, který na titulární svátek Navštívení Panny Marie poprvé a naposled stoloval ve velkém sále s mnoha hosty duchovního i světského stavu i s mnoha našimi [to je premonstráty]. Naposled proto, že po slavnosti odjel do lázní v Teplicích, kam jej snad táhl jakýsi osud (protože ho od tohoto záměru nedokázaly odradit varování ani lékařů ani laiků) tam také 25. července zemřel a byl pohřben v Doksanech, u sester našeho řádu. V roce 1681 však byly jeho ostatky přeneseny a pohřbeny na Svatém Kopečku, [na svatém místě] předukázaném našemu řádu, před hlavním oltářem mariánského kostela, o jehož stavbu se osobně zasloužil. Dnes celá tato budova, čili residence postavená veledůstojným panem Alexiem Worstiem, slouží jako pohostinka. Novou residenci pro duchovní [pak] nechal postavit veledůstojný pan Norbert Želecký a to mnohem větší a pohodlnější, jak bude za chvíli vyloženo.

(Přeložila Kateřina Dolejší)

Kde se historik umění v praxi může setkat s latinou ?

1. Nápisy spojené s architekturou (erekční deska, základní kámen, pamětní nápis)
 2. Nápisy na předmětech uměleckého řemesla (zvony, křtitelnice, bohoslužebné nádoby)
 3. Texty v nevydaných písemných pramenech i v edicích latinských pramenů (listiny, dopisy, smlouvy, kvitance, diplomataře, zemské desky, narativní prameny)
 4. Nápisy na sochařských dílech v exteriéru i interiéru
 5. Datace (listiny, dopisy, úřední záznamy)
 6. Nápisové pásy na závěsných obrazech a nástěnných malbách
 7. Sepulkrální památky (epitafy, kenotafy, náhrobníky)
 8. Concetta a popisy uměleckých děl (nástěnných maleb, efemérních architektur, festivit)
 9. Diáře, farní kroniky, matriky
 10. Univerzitní teze, staré tisky, grafické listy
-a další

Příklady z praxe - nápisy spojené s architekturou

Olomouc – kanovnické rezidence-Scherffenbergův dům (Křížkovského 2), portál

Rodový znak J. K. L. Scherffenbergů s biskupskými distinkcemi a nápisovou páskou s rytým textem: **CAROLVS COMES A SCHERFF-FENBERG EPISCOPVS TENAGRENSIS // PRAELATVS TERTIVS CVSTOS ET SVFFRAGANEVS EX PROPRIO EXTRVI FECIT** (=1766) *Na vlastní náklady nechal postavit Karel hrabě ze Scherffenbergů, titulární biskup tengrenský a světící biskup olomoucký.*

Příklady z praxe - nápisy na předmětech uměleckého řemesla
(zvony, křtitelnice, bohoslužebné nádoby)

Olomouc, radnice
velký cimbál r. 1501
(letopočet v nápis. vlysu) ulil
mistr konvář *Jan*; tak se
označil v dvojité nápis.
pásce pod vlysem:
maister iohannes
/
kondler me
fecit *Ulil mě mistr Jan
konvář.*

(slova odděluje reliéf zvonu,
2. řádek uvozuje rozeta).

Příklady z praxe - nápisy na sochařských dílech v exteriéru i interiéru

Odry (okres Nový Jičín) – socha sv. Jan Nepomuckého (ul. Na nivách) –1714 *David Zürn ml.* (poškozená signatura na plintu sochy sv. Jana Nep.: D. ZIRN fec. Oll[mitz]).

-v kartuši na podstavci rodové znaky donátora sochy, podplukovníka Marka Antonína z Rochonville a Werdenberků a jeho manželky Marie Leopoldiny z Werdenberka; dále dedikační nápis: B[EATO] / IOANNI NEPOMV/CENO HONORIS PA/TRONO DEBITE STRVCTA (=1714). Nápis pokračuje na profil. podnoži: AB / ANTONIO DOMINO DE ROCHONVILLE / S[ACRAE] C[ESAREAE] M[AIESTATIS] VICECOLLONELLO ET COMENDANTE / REGIMINIS GRONSFELD

Příklady z praxe - nápisové pásky na závěsných obrazech a nástěnných malbách

Plandry (okres Jihlava) kaple sv. Jana Nep. Klenební plochu lodi pokrývá spirálovitě komponovaná malba (průhled do otevřených nebes), iluzivně prohlubující kopuli. Dílo vytvořil *Siard Nosecký* r. 1739. Letopočet udává chronogram v nápisu na desce, kterou nad vstupem do kaple přidržuje anděl:

**THAUMATURGO / HONORIS
PROTECTORI JOANNI
NEPONICENIO (sic)
IGNATIUS JOSEPHUS /
ZEBO DE BRAUTE / NAU /
F(IERI) F(ECIT).** *Svatému Janu
Nepomuckému, ochránci cti, nechal
namalovat Ignác Josef Zebo z Breitenau.*

Příklady z praxe - Diáře, farní kroniky, matriky

foras venerat. *Ex*
12. Mane modica nebula dies
Dies Lunae. autem dein tota Serena. Ad S. Mon-
tem ivit P. Joannes, cum P. Engelberto.
A Meridie P. Dionysius perrexit Sche-
betovium, ut Statuam S. Barbarae ibidem
delinearet, quae Sculpi cum Oratione,
~~et ad populum~~ et ad festum S. Bar₃

bae perfici debet pro distributione in po-
pulo. P. Circator, P. Laurentius qui
etiam per noctem emanerat, redierunt
circa Vesperum. In Matutinis Lau-
des sunt cantatae. Sub Cantico Benedicti
fuit Purificatio. *Ex*
13. Dies Martis

MZA, E55 Premonstráti Klášterní Hradisko,
sign. 204-II-6, Diář z roku 1696, fol. 239r-
240v:

12. Dies Lunae. Mane modica nebula dies /
autem dein tota Serena. Ad S.(anctum)
Mon/tem ivit P.(ater) Joannes, cum
Engelberto. / A Meridie P.(ater) Dionysi(us)
perrexit Sche/betovium, ut Statuam
S.(anctae) Barbarae ibide(m) delinearet, quae
Sculpi cum Oratione, ~~et ad populum~~ et ad
festum S.(anctae) Bar//barae perfici debet
pro distributione in populo.

12. listopadu, pondělí. Ráno proměnlivá oblačnost,
ale pak jasno. Na Svatý Kopeček odešel Otec Jan s
Englbertem. Po poledni si Otec Dionysius [sc.
Strauss] pospíšil do Šebetova, aby tam nakreslil
sochu sv. Barbory, která se nechá vyrýt spolu s
modlitbou a lidem, aby byla na svátek sv. Barbory
hotová a mohla se rozdávat lidem.

Tvarosloví

Druhy slov:

1. Podstatné jméno (nōmen **substantivum**) *stātua* – socha
2. Přídavné jméno (nōmen **adiectivum**) *longus* – dlouhý
3. Zájmeno (**prōnōmen**) *vester* – váš
4. Číslovka (**numerāle**) *septem* – sedm
5. Sloveso (**verbum**) *pingō* – maluji
6. Příslovce (**adverbium**) *tunc* – tehdy
7. Předložka (**praepositiō**) *ante* – před
8. Spojka (**coniunctiō**) *et-* a
9. Citoslovce (**interiectiō**) *ecce* – hle

Ohýbání (Flexe): neohebná slova:

některé číslovky, příslovce, předložky, spojky a citoslovce

ohebná slova:

podstatná a přídavná jména, zájmena, některé číslovky, slovesa

obsahují kmen a přípony

- u kmenů jmenných a zájmen **přípony pádové – dēclīnatiō** (skloňování)
- u kmenů slovesných **přípony osobní – coniugātiō** (časování)

Jmenná flexe

Při skloňování (dēclīnātiō) rozlišujeme kategorie **pád**, **číslo** a **rod**

a.) Pádů (cāsūs) je v latině šest –

1. pád (nōminātīvus)	nominativ	nom.
2. pád (genitīvus)	genitiv	gen.
3. pád (datīvus)	dativ	dat.
4. pád (accūsātīvus)	akuzativ	ak.
5. pád (vocātīvus)	vokativ	vok.
6. pád (ablātīvus)	ablativ	abl.

Pozn. Latina tedy nemá lokál a instrumentál, jeho funkci zastupuje ablativ.

b.) Číslo (numerus) je v latině dvojí –

jednotné (numerus singulāris)	singulár	sg.
množné (numerus plūrālis)	plurál	pl.

Pozn. Původně měla latina i duál, ten je zachován jen u číslovek *duo* dva a *ambō* oba.

c.) Rod (genus) je v latině trojí -

mužský (māsculīnum)	maskulinum	m.
ženský (fēminīnum)	femininum	f.
střední (neutrum)	neutrum	n.

Pozn. Rod rozlišujeme u jmen podstatných a přídavných, zájmen a některých číslovek.

Substantiva 1. deklinace

Obecně platí: U substantiv se uvádí **nom.** a **gen. sg.** a **rod** – substantivum se tak zařazuje k deklinaci a vzoru.

Substantiva zakončená v nom. sg. na **a, v gen. sg. na **ae** náleží k 1. deklinaci**

Vzor: stātua, ae, f. *socha* / tradiční vzor fēmina, ae, f. *žena*

	<u>sg.</u>	<u>pl.</u>
nom.	stātu- a	stātu- ae
gen.	stātu- ae	stātu- ārum
dat.	stātu- ae	stātu- īs
ak.	stātu- am	stātu- ās
vok.	stātu- a !	stātu- ae !
abl.	stātu- ā	stātu- īs

Povšimněte si: **Vokativ** se v singuláru i plurálu **rovná nominativu**; Dativ a ablativ plurálu a genitiv a dativ singuláru mají stejné koncovky.

Rodem jsou jména zakončená v nom. sg. na **a** převážnou většinou feminina, maskulina jsou pouze jména mužských bytostí, národů a řek (*poeta, ae, m. básník*).

Slovní zásoba k substantivům 1. deklinaci

feminina

anima, ae, f. *duše, život*

pictūra, ae, f. *malba, obraz*

scrip̄tura, ae, f. *psaní, Písmo*

porta, ae, f. *brána*

columna, ae, f. *sloup*

textūra, ae, f. *tkanina*

ecclesīa, ae, f. *kostel, církev*

Mūsa, ae, f. *Můza*

campāna, ae, f. *zvon*

fāma, ae, f. *pověst, vyprávění*

glōria, ae, f. *sláva*

cōpia, ae, f. *množství*

corōna, ae, f. *koruna, věnec*

bibliothēca, ae, f. *knihovna*

fabrica, ae, f. *stavba, řemeslo, dílna*

parōchia / paroecia, ae, f. *fara, farnost*

residentia, ae, f. *rezidence*

rosa, ae, f. *ruže*

statua, ae, f. *socha*

maskulina

bibliopōla, ae, m. *knihkupec*

lagicīda, ae, m. *kameník*

poēta, ae, m. *básník*

nauta, ae, m. *námořník*

incola, ae, m. *obyvatel*

agricola, ae, m. *rolník*

Pozor! Některá substantiva mají v pl. jiný význam než v sg. *littera*, ae, f. *písmeno* ale *litterae*, ārum, f. *věda, dopis*

Domácí příprava

Cvičení 2

Z výřezu titulního listu tisku *Academia Sapientiae*,
Olomouc 1631, VKOL II 35. 337:

- vypište všechna substantiva 1. deklinace
- přeložte je
- určete mluvnické kategorie – pád (všechny možnosti), číslo a rod
- vyskloňujte podstatné jméno sapientia *moudrost*

